

K TEORETICKÉMU ODKAZU F. A. HAYEKA¹

JÁN LISÝ²

Towards Theoretical Legacy of F. A. Hayek

Abstract: *F.A. Hayek belongs to the most distinguished representatives of the Austrian School of Economics, who was awarded the Nobel Prize for Economics in the year 1974. He is well-known as a great supporter of liberalism and critic of the state regulation. Hayek worked out the most comprehensive monetary theory of economic cycle. He criticised the government monopoly for issuing money and proposed to introduce the model of competing private money. He also criticised the introduction of the common European currency and claimed that that kind of currency would be inferior to individual national currencies. These opinions have become the topic for discussion by both theoretical and practice-oriented economists.*

Kľúčové slová: *liberalizmus, peňažná teória ekonomického cyklu, centrálna banka, súkromné peniaze*

JEL Classification: E 12, E 14

Úvod

8. mája v roku 2019 uplynulo 120 rokov od narodenia F. A. Hayeka, ktorý je najvýznamnejší predstaviteľ neorakúskej školy a široká odborná verejnosť ho považuje za jedného z najvýznamnejších predstaviteľov liberalizmu 20. storočia. Bohatá publikačná činnosť Hayeka predstavuje aj dnes významný prínos k politickému a ekonomickému mysleniu súčasnosti. Problematika jeho vedeckých záujmov bola veľmi rozsiahla. Hayek tvrdil, že nikto nemôže byť dobrým ekonómom, kto je len ekonóm. Takýto ekonóm môže viac uškodiť, ba dokonca je priamo nebezpečný. Práve preto sa Hayek zaoberal aj právnymi otázkami ekonomického systému, psychologicko-filozofickými problémami fungovania jednotlivých trhových subjektov a rôznych spoločensko-ekonomických systémov. Mal ambíciu zdôvodniť

---

¹ The paper was written under the research project VEGA N1/0248/16: *Effectiveness of Fiscal and Monetary Policies during the Economic Cycle.*

² prof. Ing. Ján Lisý, PhD., University of Economic in Bratislava, Slovak Republic, e-mail: jan.lisy@euba.sk

prednosti a životaschopnosť liberálneho, individualisticky zameraného spoločensko-ekonomického systému. Hayek bol presvedčený, že dôležité ekonomické problémy je možné pochopiť a vysvetliť len uplatňovaním interdisciplinárneho prístupu. Jeho originálna a bohatá teoretická činnosť bola ocenená v roku 1974 udelením Nobelovej ceny za ekonómiu. Traduje sa, že tento úspech mu vrátil energiu, silu a zdravie, vďaka čomu začal opäť intenzívne písať, publikovať a prednášať o ideách slobodnej spoločnosti.

V návrhu na udelenie Nobelovej ceny sa uvádza jeho priekopnícky prínos do teórie peňazí a teórie ekonomických cyklov, avšak to čo charakterizuje Hayeka ako „narušiteľa mýtov 20. storočia“ v oblasti peňažnej teórie publikoval až v roku 1976 v práci „Denacionalizácia peňazí“. [1]

Názory obsiahnuté v tejto práci ukazujú, že Hayek sa v poslednej tretine svojho života priklonil aj v oblasti teórie peňazí a emisie peňazí na pozície laissez faire. V roku 1979 dokončil všetky tri diely knihy *Právo, zákonodarstvo, sloboda*. [13]

Zo životopisu

F. A. Hayek sa narodil 8. mája 1899 vo Viedni v rodine vysokoškolských učiteľov. Intelektuálne prostredie, v ktorom Hayek vyrastal, významne ovplyvnilo jeho budúcu odbornú profiláciu. Otec bol doktor medicíny a venoval sa výskumnej a pedagogickej práci na Viedenskej univerzite. Gymnaziálne štúdium absolvoval vo Viedni. V rokoch 1917 – 1918 bojoval v rakúsko-uhorskej armáde na talianskom fronte. Po skončení prvej svetovej vojny študoval na Viedenskej univerzite, kde v roku 1921 získal doktorát práva a v roku 1923 doktorát politických vied. Už počas štúdia na Viedenskej univerzite sa zoznámil s ekonomickými názormi predstaviteľov rakúskej školy neoklasickej ekonómie K. Mengera a E. Böhm-Bawerka. Jeho názory významne ovplyvnili prednášky Ludwiga Misesa, ktorý v tom čase pôsobil na Viedenskej univerzite. V rokoch 1921 – 1926 pôsobil ako poradca vlády pre otázky mierovej zmluvy. Zároveň v rokoch 1923 – 1924 bol postgraduálnym študentom na Newyorskej univerzite. V rokoch 1927 – 1931 bol riaditeľom Rakúskeho inštitútu pre výskum ekonomického cyklu a hospodárskej politiky. Popritom v rokoch 1929 – 1931 prednášal ako súkromný docent ekonómiu na Viedenskej univerzite. V roku 1931 bol Hayek vymenovaný za profesora ekonomických vied a štatistiky na Londýnskej univerzite, kde pôsobil až do roku 1950. V roku 1938 mu bolo udelené britské občianstvo a v roku 1944 sa stal členom Britskej akadémie. V roku 1950 prijal miesto profesora sociálnych a morálnych vied na Chicagskej univerzite, kde pôsobil až do roku 1962. Na Chicagskej univerzite vládla veľmi tvorivá atmosféra, ku ktorej prispieval aj Hayek. Pravidelne týždenne

organizoval vedecké semináre, na ktorých sa zúčastňovali najvýznamnejšie osobnosti univerzity rôznych vedných odborov a diskutovali o aktuálnych problémoch spoločensko-ekonomického života. V roku 1962 prijal miesto profesora hospodárskej politiky na Freiburskej univerzite. Po odchode do dôchodku v roku 1967 prijal miesto čestného profesora na univerzite v Salzburgu v rodnom Rakúsku. Ako hosťujúci profesor pôsobil aj na univerzitách v Kalifornii, vo Virgínii, v Standforde a v Kapskom meste.

Bol mu udelený čestný doktorát na univerzite v Tokiu (1964), vo Viedni (1971), v Salzburgu (1974). Bol čestným členom akademického senátu Viedenskej univerzity od roku 1991 a od roku 1992 čestným členom Londýnskej univerzity. Od roku 1970 bol členom korešpondentom Rakúskej akadémie vied. Posledné roky života prežil Hayek vo Freiburgu, kde v roku 1992 zomrel.

Hoci je Hayek známy ako veľký stúpenec liberalizmu, [11] udržiaval kontakty aj s odlišne orientovanými ekonómami. Od roku 1928 súkromne aj verejne diskutoval s J. M. Keynesom o význame peňazí v ekonomike, predovšetkým o Keynesovej práci *Rozprava o peniazoch*. [9] Na kritické pripomienky Hayeka k tomuto dielu Keynes reagoval konštatovaním, že medzitým na tento problém úplne zmenil názor. Obava z opätovnej zmeny názorov Keynesa spôsobila, že Hayek sa nevenoval dôkladnému štúdiu a kritickej analýze Keynesovho najvýznamnejšieho diela *Všeobecná teória zamestnanosti, úroku a peňazí*, [8] čo neskôr považoval Hayek za svoju veľkú chybu. Je pozoruhodné, že títo názoroví protivníci si ako ľudia boli ochotní pomáhať. Keď sa cez vojnu v roku 1940 Londýnska ekonomická škola z bezpečnostných dôvodov presťahovala do Cambridge, Keynes pomohol nájsť miesto Hayekovi na univerzite.

Aj keď je Hayek známy predovšetkým ako nadšený stúpenec liberalizmu a tvrdý odporca socializmu a centrálneho plánovania, jeho prínos v oblasti ekonomickej vedy je oveľa rozsiahlejší, hlboký a originálny. Významná je jeho teória ekonomického cyklu, teória cien a cenového systému, teória peňazí a úverovej politiky.

Peňažná teória ekonomického cyklu

V roku 1929 vydal v Nemecku a v roku 1933 v Anglicku prácu *Peňažná teória a ekonomický cyklus*. [2]

Hayek v tejto publikácii najkomplexnejšie vysvetlil peňažnú teóriu ekonomického cyklu. Na základe vedeckej analýzy dokazuje, že ekonomickú nerovnováhu vyvolávajú peniaze, konkrétne bankové úvery. Podľa Hayeka ak centrálna banka zvyšuje množstvo

peňazí v obehu, komerčné banky zvyšujú ponuku úverov, čo sa prejaví v znižovaní úrokovej miery na poskytnuté úvery. Lacné úvery pomáhajú rastu investičnej aktivity podnikateľov. Zdrojom rastu investičnej aktivity podnikateľov môžu byť dobrovoľné úspory a vynútené úspory. Dobrovoľné úspory znamenajú, že sa časť peňazí určených na spotrebu premieňa na investície. V tomto prípade nevzniká ekonomická nerovnováha, lebo dopyt po investičných statkoch a ich ponuka sa zvyšujú proporcionálne s poklesom dopytu po spotrebných predmetoch a s ich ponukou. V podmienkach tzv. vynútených úspor, keď centrálna banka rýchlo zvyšuje množstvo peňazí v obehu, čím sa zvyšuje ponuka úverov, podnikatelia zvyšujú investičnú aktivitu, zvyšujú výrobu kapitálových statkov a vyrábajú nedostatočné množstvo spotrebných predmetov. Rast investícií zrýchľuje rast dôchodkov, čo zvyšuje dopyt po spotrebných predmetoch, ktorých ponuka sa ešte nezvýšila. Vzniknutá nerovnováha medzi ponukou a dopytom po spotrebných predmetoch vedie k rastu ich cien. Ďalšie zvyšovanie výroby si vyžaduje ďalšie investície. V skutočnosti však išlo len o jednorazovú a časovo ohraničenú expanziu peňazí. Podnikatelia zisťujú, že ponuka úverových zdrojov sa vyčerpala, že banky poskytujú už drahšie úvery. Záujem o úvery klesá, pretože úroková miera dosiahne takú úroveň, že pre podnikateľov je neefektívne čerpať úver, čo vedie k spomaleniu investičnej aktivity. V dôsledku značnej dostupnosti lacných úverov sa mení aj štruktúra kapitálu. Podnikatelia investovali aj do kapitálovo náročných výrobných kapacít. Išlo v skutočnosti o zlé investície vyvolané vynútenými úsporami s výhodnou úrokovou mierou. Preto vzniká recesia, v priebehu ktorej možno vylepšiť štruktúru kapitálu. Zlá štruktúra kapitálu sa počas recesie vylepšuje tým, že mnohé výrobné kapacity zanikajú a veľa ľudí stráca prácu. V praxi nesprávna alokácia zdrojov vyvoláva nerovnováhu na trhu práce. Vzniká nezamestnanosť v dôsledku presmerovania kapitálu z chybných investícií do nových efektívnejších investičných príležitostí.

Hayek neskôr doplnil svoju peňažnú teóriu ekonomického cyklu o reálne faktory. Podľa jeho názoru k poklesu záujmu o úver dochádza vtedy, keď moderné zariadenia sú v dôsledku vysokých cien (je po nich vysoký dopyt) pre väčšinu podnikateľov nedostupné. Súčasne klesá reálna mzda, pretože rastú ceny spotrebných predmetov. Podnikatelia preto radšej nakupujú ďalšiu prácu ako moderné výrobné zariadenia, čím postupne klesajú investície. Recesia sa prejavuje nedostatkom investícií a nevyužívaním existujúcich výrobných kapacít. Hayek navrhuje tieto problémy riešiť pomocou tzv. neutrálnych peňazí. Sú to také peniaze, ktoré neovplyvňujú relatívne ceny ani úrokovú mieru, neovplyvňujú poruchy vo výrobe a neovplyvňujú mieru zisku. Neutrálne peniaze by mali eliminovať disproporcionálny vývoj cien, čím by sa dosiahol rovnomerný vývoj hospodárskej aktivity podnikateľov. To si podľa

Hayeka vyžaduje, aby sa nemenilo množstvo peňazí v obehu. Neskôr Hayek korigoval svoj názor a pripustil, že je možné meniť množstvo peňazí v obehu v závislosti od počtu transakcií, od rýchlosti obehu peňazí a pod. Neskôr prišiel Hayek k záveru, že pomocou neutrálnych peňazí je možné len veľmi ťažko ovplyvňovať priebeh ekonomického cyklu. Zároveň však tvrdil, že čím menej bude peňažný obeh riadiť a ovplyvňovať centrálna banka, tým lepšie pre ekonomiku.

Problematikou ekonomického cyklu sa F.A.Hayek zaoberal v prácach: *Prices and Production* (Ceny a výroba) [3], *Monetary Theory and the Trade Cycle* (Peňažná teória a ekonomický cyklus) [2], *Profits, Interest and Investment* (Zisky, úrokové sadzby a investície) [4], *The Pure Theory of Capital* (Čistá teória kapitálu) [5]. Najdôležitejším prínosom v týchto prácach je Hayekov záver, že zmena množstva peňazí v obehu a zmeny v objeme ponúkaných úverov v hospodárstve vyvolávajú celú sériu situácií, ktoré nasmerujú finančné prostriedky do takých odvetví, do ktorých by za normálnych podmienok nesmerovali. Hayek dokazuje, že takýto vysoký objem investícií nemožno dlhodobo udržať, pretože sú výsledkom falošného signálu, a nie reakciou na zmeny dopytu po investíciách. Hayek na rozdiel od monetaristov, podľa ktorých zvýšenie množstva peňazí v obehu vyvolá rast cenovej hladiny, ukazuje, že takto vyvolaná inflácia narušuje normálny vývoj ekonomiky a vedie ku koncentrácii výrobných zdrojov v takých odvetviach, kde je to neefektívne. Zmeny v množstve peňazí v obehu považoval za škodlivé aj v prípade, že cieľom by bolo stabilizovať cenovú hladinu. V uvedených prácach z 30. rokov nespomína slobodný trh a konkurenciu pri emisii peňazí. Ešte aj v práci *Cesta do nevoľníctva*, [7] ktorú publikoval v roku 1944, považuje emisiu peňazí a bankovníctvo za nevyhnutné výnimky vo fungovaní slobodných trhov. V tom čase otvorene vyslovil názor, že žiadny rozumný človek nikdy nepoprel skutočnosť, že menový systém musí byť centrálne riadený. Týmto Hayek dôrazne odmietal slobodné konkurenčné bankovníctvo. V práci *Denacionalizácia peňazí* z roku 1976 [1] však zmenil názor a navrhol, aby bol zrušený monopol vlády na emisiu peňazí.

Hayekova kritika monopolu centrálnej banky

Prebiehajúce diskusie o týchto otázkach predbehol už v roku 1976 F. A. Hayek, nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu, podľa ktorého by sa vlády mali zbaviť svojho monopolu vydávať peniaze, čo by otvorilo fascinujúce teoretické vízie a ukázalo možnosti usporiadania, ktoré sa dovtedy vôbec nebrali do úvahy. Len čo opustíme univerzálnu a ticho prijímanú vieru, podľa ktorej je atribútom každej krajiny jej unikátna a výlučná mena, vyvstane pred nami veľké

množstvo zaujímavých a dosiaľ neprebádaných otázok" ([13] s. 13). „Myšlienka zbaviť vládu jej stáročného výsadného monopolu v oblasti peňazí je stále tak neobvyklá a pre mnoho ľudí alarmujúca, že tu nie je šanca, aby bol tento návrh v blízkej budúcnosti prijatý" ([13] s. 18). „Veľmi silno cítim, že hlavnou úlohou ekonomických teoretikov a politických filozofov by malo byť ovplyvňovanie verejnej mienky takým spôsobom, aby to, čo je dnes politicky neprierodné, sa v budúcnosti stalo politicky možným" ([13] s. 17).

Hayekove názory sa aj na problém emisie peňazí vyvíjali, ba dokonca sa v priebehu 70. rokov 20. storočia radikálne zmenili. Hayek sa stáva veľkým stúpencom *laissez faire* v emisii peňazí a tvrdí, že len tak je možné zabezpečiť stabilitu cenovej hladiny. Analýza príčin vysokej inflácie v 70. rokoch 20. storočia motivovala Hayeka k podrobnejšej analýze tohto problému. Dospel k záveru, že zrušenie monopolného postavenia štátu ako jediného emitenta peňazí by pomohlo znížiť infláciu a zabezpečilo by stabilitu meny. Podstatu a princípy slobodnej emisie peňazí súkromnými bankami vysvetlil Hayek v svojej práci *Denacionalizácia peňazí*, [1] ktorú vydal v roku 1976. V jej úvode Hayek uvádza, že základným problémom trhového systému, na ktorý sa najčastejšie poukazuje, je sklon k vzniku pravidelne sa opakujúcich období depresie a nezamestnanosti, príčinou ktorých je podľa neho tradičný monopol štátu na emisiu peňazí. Hayek verí, že súkromné peniaze pomôžu tieto problémy odstrániť. Východiskovou ideou tejto Hayekovej knihy je konštatovanie, že peniaze sa neodlišujú od iných tovarov, a preto ich ponuku môžu najlepšie zabezpečiť súkromní emitenti, keďže súkromný záujem predstavuje najúčinnejšiu motiváciu pre dosiahnutie čo najlepších výsledkov. Hayek sa domnieva, že v ponuke peňazí vlády aj v minulosti zlyhávali, zlyhávajú a vždy budú zlyhávať. Tento nedostatok môžu odstrániť vzájomne si konkurujúce súkromné peniaze a zrušenie monopolu vlády emitovať peniaze. Hayek sa domnieva, že je celkom možné, že existencia súčasného všeobecne akceptovaného a takmer nespochybňovaného vládneho monopolu na emisiu peňazí nie je vôbec potrebná a dokonca že neprináša žiadne výhody. Dejiny peňazí sú dlhým príbehom inflácií, a to obyčajne inflácií spôsobených a riadených vládou. Podľa Hayeka jedným z argumentov proti zrušeniu štátneho monopolu na emisiu peňazí je koncepcia tzv. zákonného platidla, čo znamená, že veriteľ musí akceptovať plnenie dlhu vládou emitovaných peňazí. Ak vláda disponuje monopolom na emisiu peňazí a využíva ho na zavedenie jednotnej meny, mala by mať tiež moc povedať, akými prostriedkami môžu byť splácané dlhy denominované v jej peniazoch. Z toho ale nevyplýva, že všetky peniaze musia byť tzv. zákonným platidlom. Odstrániť negatívne prejavy v menovom systéme sa dá tak, že sa umožní súkromným subjektom vydávať vlastné peniaze, ktoré by konkurovali štátom emitovaným peniazom.

Hayek predpokladá, že v rôznych štátoch sveta by bolo možné založiť inštitúcie - emisné banky, ktoré by mali právo emitovať navzájom si konkurujúce peniaze. Ďalej predpokladá, že meno a denominácia, ktoré si banky stanovia pre svoju menu, budú chránené proti neautorizovanému používaniu ako ochranná známka alebo názov firmy a ochrana proti falšovaniu bude rovnaká ako pri iných dokumentoch. Peniaze emitované rôznymi bankami by mali rôznu denomináciu a ich relatívna hodnota voči iným menám sa môže voľne pohybovať. Ľudia pri existencii rôznych konkurenčných mien si budú všímať, či ich hodnota sa udržuje na stabilnej úrovni. Vyberú si prirodzene tú menu, ktorá je najstabilnejšia a najmenej podlieha inflácii. Okrem toho, že sa môže meniť relatívna hodnota jednotlivých mien, peniaze rôznych bánk sa môžu navzájom odlišovať mierou akceptovateľnosti rôznymi skupinami ľudí, likviditou a pod. Želanie verejnosti mať k dispozícii menu určitej banky je teda dôležitým faktorom, od ktorého závisí jej hodnota. Emitujúca banka má pritom záujem, aby udržala stabilnú cenovú hladinu v jednotkách svojej meny vzhľadom na určitý kôš komodít. Aby emitujúca banka zabezpečila stabilnú hodnotu svojich peňazí, môže emitovať len toľko peňazí, koľko je verejnosť ochotná držať, akceptovať, a nesmie zvyšovať množstvo danej meny, lebo by to spôsobilo rast cenovej hladiny komodít v jednotkách emitovanej meny. Banka by tiež nemala pripustiť pokles ponuky svojej meny pod úroveň, akú si želá držať verejnosť, aby nemusela znížiť výdavky, čo by vyvolalo zníženie cien komodít v danej mene. Dôležitou informáciou pre emitujúce banky by bol kurz meny danej banky voči iným menám. Banky by reagovali na potrebu znížiť alebo zvýšiť množstvo svojich peňazí v obehu buď prostredníctvom poskytovaných úverov, alebo predajom svojej meny. Rýchle a okamžité operácie s bezprostrednými účinkami by sa uskutočňovali nákupom alebo predajom mien na burze. Operácie s dlhodobými účinkami by sa realizovali zmenami v úverovej politike. Hayek upozorňuje, že stabilnú hodnotu peňazí možno zabezpečiť len vhodným regulovaním množstva peňazí v obehu. Množstvo peňazí v obehu zasa závisí od želania verejnosti držať peniaze danej banky, a nie od dopytu po úvere. Nezodpovedné zvyšovanie množstva peňazí v obehu by mohlo spôsobiť, že spätný tok peňazí do banky bude rýchlejší ako dopyt verejnosti držať peniaze. Banky by vydávali peniaze kryté aktívami chrániacimi ich stabilitu a konkurencia by bránila ich vydávaniu v príliš veľkých množstvách.

Hayek pri analýze problému, akú menu si verejnosť vyberie, vychádza z predpokladu, že ľudia si z niekoľkých mien, ktoré by emitovali súkromné banky, vyberú vždy lepšiu menu, akú nám dnes poskytuje štát. Existujú štyri spôsoby použitia peňazí, ktoré rozhodujúcim

spôsobom determinujú rozhodnutie jednotlivých subjektov, ktorú z emitovaných mien si vyberú.

Peniaze slúžia ako výmenný prostriedok pre hotovostné nákupy tovarov a služieb. Ľudia uprednostnia takú menu, v ktorej môžu realizovať svoje každodenné nákupy a aby všade nachádzali ceny vyjadrené v mene, ktorú používajú. Zároveň ak by obchodníci boli presvedčení, že môžu okamžite pri známom kurze vymeniť jednu menu za akúkoľvek inú menu, boli by ochotní prijímať platby v akejkolvek mene za úroveň kurzu zodpovedajúcu cenu.

Peniaze slúžia ako rezerva (uchovávateľ hodnôt) pre budúce platby. Najväčší dopyt po peniazoch v záujme držby rezerv pre budúce platby bude veľmi pravdepodobne po tej mene, v ktorej sa ľudia chystajú splácať dlhy.

Peniaze predstavujú štandard pre odložené platby. V tomto prípade sú záujmy oboch zmluvných strán protikladné. Veritelia uprednostňujú zhodnocujúcu sa menu a dlžníci znehodnocujúcu sa menu.

Peniaze sa používajú ako zúčtovacia jednotka. Preto rozhodujúcim činiteľom, ktorý determinuje všeobecné preferovanie meny so stabilnou hodnotou je skutočnosť, že len stabilná mena môže realisticky kalkulovať (porovnávať) ceny, náklady, zisky, a to ovplyvňuje dlhodobú voľbu ľudí vybrať si z rôznych alternatívnych mien. Len pomocou dlhodobo stabilnej meny je možné objektívne oceňovať a porovnávať vstupy a výstupy výroby, ako aj porovnávať výsledky svojej činnosti s inými subjektmi. [10]

Hayekov postoj ku kvantitatívnej teórii peňazí

Hayek si uvedomuje, že kvantitatívna teória peňazí v podmienkach existencie konkurujúcich si mien je neaplikovateľná. Kvantitatívna teória peňazí predpokladá, že na úrovni danej krajiny je v obehu len jedna mena. Základom Friedmanovej kvantitatívnej teórie peňazí je teória dopytu po peniazoch. V Hayekovom multimenovom systéme sa neuvažuje o takej veličine, akou je dopyt po peniazoch. Uvažuje sa o rôznom dopyte po rôznych druhoch mien (ktoré emitujú rôzne banky). Keďže tieto rôzne meny nie sú dokonalé substitúty, nie je možné dopyt po jednotlivých menách agregovať do jednej funkcie. Môže byť nízky dopyt po znehodnocujúcich sa menách, zároveň však môže byť vysoký dopyt po zhodnocujúcich sa menách. Hayek zároveň predpokladá, že určite sa vytvorí rovnosť dopytu a ponuky po stabilných menách, keďže práve táto skutočnosť zabezpečuje ich stabilitu. Ak bude existovať slobodný trh s rôznymi menami, ľudia budú za určitú cenu predávať každú menu, ale

nebudú chcieť držať každú menu. Dopyt po ktorejkoľvek mene bude závisieť od charakteru dosiahnuteľných substitútov. To znamená, že nemôže existovať jedna kvantitatívna veličina, ktorá by rozhodujúcim spôsobom a jednoznačne determinovala hodnotu peňazí.

Niektorí autori občas stotožňujú Hayekovo a Friedmanovo chápanie peňazí. To však samotný Hayek odmieta, keď hovorí, že od M. Friedmana sa odlišuje tým, že kvantitatívnu teóriu peňazí, a to aj v podmienkach, keď v určitej krajine je len jedna mena, nepovažuje za nič iné ako užitočnú hrubú aproximáciu adekvátneho vysvetlenia, čo je však absolútne nepoužiteľné, ak na území danej krajiny sa používa niekoľko rôznych navzájom si konkurujúcich mien. Za hlavný nedostatok monetaristickej teórie peňazí považuje Hayek jednoznačné zdôrazňovanie vzájomného vzťahu množstva peňazí v obehu a celkovej cenovej hladiny. Nerešpektuje pritom oveľa dôležitejšie a nebezpečnejšie dôsledky zmien množstva peňazí v obehu na štruktúru relatívnych cien a následnú neefektívnu alokáciu zdrojov, osobitne na nevhodne a neefektívne alokované investície.

Hayek spochybňuje platnosť kvantitatívnej teórie peňazí aj v podmienkach existencie jednej meny v danej krajine a tvrdí, že neexistuje – dôrazne povedané – nič také ako množstvo peňazí v obehu, a že každé snaženie, ktoré považuje určitú skupinu prostriedkov výmeny vyjadrenú v jednej denominácii za homogénnu a dokonale substituovateľnú, je mylné a zavádzajúce. Stabilná cenová hladina a vysoká stabilná miera zamestnanosti nevyžaduje ani neprípúšťa, aby celkové množstvo peňazí v obehu bolo konštantné, alebo sa menilo konštantným tempom. Podľa Hayeka cieľom peňažného regulovania nie je určovať množstvo peňazí v obehu ani v podmienkach monopolu na emisiu, ani v podmienkach konkurujúcich si emitentov. Peňažná politika má zabezpečiť trhovými princípmi také množstvo peňazí, ktoré dokáže dlhodobo udržať stabilnú cenovú hladinu.

Hlavná výhoda vyplývajúca zo zrušenia vládneho monopolu na emisiu peňazí spočíva v tom, že v podmienkach konkurujúcich si emitentov preberajú zodpovednosť za množstvo peňazí, ich hodnotu a stabilitu tie subjekty, ktoré majú bezprostredný ekonomický záujem tak ovplyvňovať množstvo peňazí, aby boli pre používateľov čo najvýhodnejšie. [10]

Hayek si bol vedomý toho, že návrhy na slobodnú emisiu súkromných konkurujúcich si mien narazia za tvrdý odpor politikov, vlád, bankového establistmentu, ale aj mnohých ekonómov – teoretikov i praktikov. Realizácia takéhoto radikálneho nového menového systému si vyžaduje ďalekosiahle politické a inštitucionálne zmeny. Reformy, ktoré v tejto súvislosti Hayek navrhuje, sú komplementárne: monetárny systém, ktorý navrhuje (súkromné konkurujúce si meny), sa môže realizovať len v podmienkach redukcie vládnych zásahov do

ekonomiky a zároveň vládne zásahy do ekonomiky možno redukovať zrušením štátneho monopolu na emisiu peňazí. Silnú opozíciu proti zrušeniu štátneho monopolu na emisiu peňazí možno očakávať aj zo strany bankárov zvyknutých na rutinný mechanizmus fungovania bankovníctva, centrálnych bánk a aj mnohých významných osobností z bankovníctva, ktoré si nebudú schopné predstaviť, akým spôsobom by mohol fungovať monetárny systém súkromných konkurujúcich si mien, a preto tieto predstavy budú považovať za nemožné a v praxi nerealizovateľné. Napriek takejto silnej opozícii voči súkromným peniazom sa Hayek nevzdáva a zanietene argumentuje v prospech zrušenia štátneho monopolu na emisiu peňazí a v prospech súkromných konkurujúcich si mien. Zrušiť štátny monopol v tejto oblasti navrhuje aj preto, že vlády počas celej doterajšej histórie neustále hrubo zneužívali túto svoju pozíciu, čím významne narušovali automatické fungovanie trhového mechanizmu. Zavedenie konkurujúcich si mien poskytne ľuďom alternatívu, pričom to nemusí znamenať žiadnu zmenu v ich obvyklom používaní peňazí. Skúsenosti by im ukázali, ako by mohli zlepšiť svoju situáciu prechodom k iným druhom peňazí. Podľa Hayeka zaviesť konkurujúce si meny a zrušiť štátny monopol treba uskutočniť naraz, a nie postupne. Pre úspešnú realizáciu tohto návrhu je potrebné vytvoriť slobodnú konkurenciu medzi emitujúcimi bankami a úplnú slobodu pohybu všetkých mien a kapitálu aj do zahraničia. Ľudia budú veriť novým peniazom len vtedy, ak budú presvedčení, že nepodliehajú žiadnej štátnej kontrole. Len ak budú súkromné banky pod prísnu kontrolou konkurencie, je možné predpokladať, že udržia stabilnú hodnotu svojich peňazí. Len ak si ľudia budú môcť vybrať, akú menu budú môcť používať na ten ktorý účel, len vtedy dôjde k všeobecnému rozšíreniu dobrých a stabilných peňazí. Len ak by dobre a pružne fungovali burzy, boli by banky včas varované a schopné prijať potrebné opatrenia. Len ak by bol voľný pohyb peňazí a kapitálu do zahraničia, existovala by istota, že nedôjde ku kartelovým dohodám a kolíziám medzi miestnymi bankami s cieľom zneužiť príslušnú menu, a len ak by existovali slobodné komoditné trhy, tak potom by stabilná priemerná cena komodít znamenala, že proces prispôbovania sa ponuky a dopytu funguje. Hayek verí, že konkurencia vytvorí nové, doteraz neznáme možnosti v menovej oblasti. Len čo sa vytvorí nový menový systém a konkurencia vylúči neúspešné podniky, zostane v slobodnom systéme len niekoľko široko používaných mien a v niektorých veľkých oblastiach sveta bude mať dominantné postavenie jedna alebo dve meny, pričom v týchto oblastiach nebudú presne stanovené hranice ich používania. Prirodzene, že ak by peniaze emitované štátom boli uznávané a stabilné, ľudia by pravdepodobne naďalej uprednostňovali práve tieto štátne peniaze. Ale tlak konkurenčných súkromných mien by prispel k stabilizácii cenovej hladiny a udržal by inflačné tlaky pod kontrolou.

Hayek si uvedomoval, že návrh pozbaviť štát jeho stáročného monopolného postavenia v oblasti emisie peňazí je v súčasnosti tak neobvyklý, pre mnoho ľudí dokonca radikálny, že momentálne nie je nádej, aby sa tento návrh v najbližšom období realizoval. Hayek však verí, že verejnosť a ľudia zodpovední za efektívne fungovanie spoločnosti môžu postupne zmeniť názor v tomto smere.

Je zaujímavé, že Hayek bol proti vytvoreniu jednotnej meny v rámci EÚ a domnieval sa, že jednotná mena by nebola lepšia, ako sú jednotlivé národné meny. Navrhoval, aby sa jednotlivé národné meny mohli slobodne bez obmedzení používať vo všetkých krajinách EÚ a aby sa uvoľnilo bankové podnikanie na území všetkých členských štátov EÚ. Tým by sa v existujúcich menových a finančných inštitúciách dosiahla taká disciplína a zodpovednosť, ktorá by zabezpečila emitovať len spoľahlivé a stabilné peniaze. Každá krajina by vydávala len toľko peňazí, koľko by zabezpečovalo ich stabilnú hodnotu. Vlády by tak nemohli zneužívať emisiu peňazí na krytie deficitov a „riešenie“ iných problémov.

Preto podľa Hayeka „zavedenie novej európskej meny by bolo len upevnením zdrojov a koreňov všetkého zla pochádzajúceho z vládneho monopolu na emisiu peňazí.... Aj keď veľmi sympatizujem so želaním dokončiť hospodárske zjednocovanie Európy celkovým uvoľnením toku peňazí medzi jednotlivými krajinami, mám hlboké pochybnosti, či sa to dosiahne vytvorením novej európskej meny regulovanej nejakou nadnárodnou menovou autoritou. Zdá sa veľmi nepravdepodobné, že by jednotná mena bola riadená lepšie, ako sú v súčasnosti riadené jednotlivé národné meny. A pokiaľ nebude lepšie riadená, bude jednotná medzinárodná mena v mnohých smeroch horšia a nie lepšia ako jednotlivé národné meny. Krajiny s rozvinutejším peňažným trhom budú nevyhnutne vystavené pôsobeniu mnohých predsudkov, ktoré ovplyvňujú rozhodovanie iných krajín. Pritom cieľom nadnárodnej autority by mala byť predovšetkým ochrana členských krajín pred škodlivými opatreniami iných krajín, a nie povinnosť znášať ich chyby" ([14] s. 29)

Problémy, ktoré v súčasnosti rieši EÚ a eurozóna konfrontované s názormi F.A. Hayeka [7], Butlera [15] sú námetom na hlbšiu diskusiu a výmenu názorov, rôznych návrhov teoretických a praktických ekonómov a politikov.

Svetová mena má svojich priaznivcov, veriac, že by znamenala koniec menových kríz, ale svetová mena by znamenala koniec individuálnej slobody.

Z teoretických záverov Hayeka vyplýva, že monopol vlády na emisiu peňazí nedokáže zabezpečiť ani vnútornú ani vonkajšiu stabilitu meny. [15]

Z uvedených názorov vyplýva, že aj napriek viacerým kontroverzným myšlienkam Hayek prispel niektorými originálnymi a netradičnými prístupmi k obohateniu a rozvoju ekonomickej vedy.

Najvýznamnejšie diela F. A. Hayeka

Okruh záujmov F. A. Hayeka bol veľmi široký. Nezaoberal sa len ekonomickou teóriou, ale aj politológiou, metodológiou vied, psychológiou, právom, históriou a antropológiou. V mnohých článkoch, monografiách a vedeckých zborníkoch vysvetlil, na akých základoch a princípoch je založená a rozvíja sa slobodná spoločnosť, ktorú tvoria slobodní jednotlivci. Ako skutočný vedec stál vždy bokom od politiky, lebo len tak mohol slobodne tvoriť a hlásať svoje názory. Vo svojej publikačnej činnosti sa prakticky pridržiaval svojho presvedčenia, že dôkladná analýza všetkých otázok by sa mala uskutočňovať bez ohľadu na to, čo sa v súčasnosti považuje za politicky a spoločensky nemožné. [16] Z historických skúseností vieme, že mnohí vedci ovplyvnili dobu, v ktorej žili. Hayek je však vedcom, ktorý svojimi bohatými liberálnymi myšlienkami presahuje hranice svojej doby a je vedcom pre všetky budúce obdobia. Hayek svoje najvýznamnejšie diela napísal v tridsiatych a štyridsiatych rokoch a neskôr s odstupom času v sedemdesiatych rokoch 20. storočia.

Z jeho rozsiahlej publikačnej činnosti uvádzame tieto najdôležitejšie publikácie:

Prices and Production (1931, Ceny a výroba)

Monetary Theory and the Trade Cycle (1929, Peňažná teória a ekonomický cyklus)

Profits, Interest and Investment (1939, Zisky, úrokové sadzby a investície)

The Pure Theory of Capital (1941, Čistá teória kapitálu)

The Road to Serfdom (1944, Cesta do nevoľníctva)

Individualism and Economic Order (1948, Individualizmus a hospodársky poriadok)

The Sensory Order (1952, Zmyslový systém)

The Counter – Revolution of Science (1952, Kontrarevolúcia vedy)

The Constitution of Liberty (1960, Ústava slobody)

Studies in Philosophy, Politics and Economics (1967, Štúdie filozofie, politiky a ekonómie)

Law, Legislation and Liberty (1975, 1976, 1979, Právo, zákonodarstvo a sloboda)

The Denationalisation of Money (1976, Denacionalizácia peňnazí)

The Reactionary Character of the Socialist Conception (1978, Reakčný charakter socializmu)

Unemployment and Monetary Policy (1979, Nezamestnanost' a menová politika)

Literatúra

- [1] HAYEK, F. A. *Denationalisation of Money*. London: The Institute of Economic Affairs, 1976.
- [2] HAYEK, F. A. *Monetary Theory and the Trade Cycle*. Londýn: Jonathan Cope, 1933.
- [3] HAYEK, F. A. *Prices and Production* (1931). (Ceny a výroba).
- [4] HAYEK, F. A. *Monetary Theory and the Trade Cycle* (1929). (Peňažná teória a ekonomický cyklus).
- [5] HAYEK, F. A. *Profits, Interest and Investment* (1939). (Zisky, úrokové sadzby a investície).
- [6] HAYEK, F. A. *The Pure Theory of Capital* (1941). (Čistá teória kapitálu).
- [7] HAYEK, F. A.: *Cesta do otroctví*. Praha 1990.
- [8] KEYNES, J. M.: *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*. Praha 1963.
- [9] KEYNES, J. M.: *Treatise on MONEY*. London Macmillan 1930.
- [10] ŠÍMA, J.: *Trh v čase a prostoru. Hayekovská témata v současné ekonomii*. Liberální institut, Praha 2000.
- [11] FRIEDMAN, M.: *Kapitalismus a svoboda*. Praha 1962.
- [12] HAYEK, F. A.: *Kontrarevoluce vědy*. Praha 1952.
- [13] HAYEK, F. A.: *Právo, zákonodárství a svoboda*. Praha 1991.
- [14] HAYEK, F. A.: *Soukromé peníze: Potřebujeme centrální banku?* Praha 1999.
- [15] BUTTLER, E.: *Hayek a jeho prínos k politickému a ekonomickému mysleniu dneška*. Inštitút liberálnych štúdií, Bratislava 1996.
- [16] SCHWARTZ, J. (ed.): *Hayek semper vivus*. Praha 2000.